

QUEER A PODRÝVANIE IDENTITY: QUEER TEÓRIA A FEMINIZMUS

Lubica Kobová

1. Úvod

Čo je to queer a čo je teória, ktorá sa týmto queer zaoberá? Podľa populárno-náučnej webovej stránky theory.org.co.uk je queer teória „súborom myšlienok, ktoré sa odvíjajú od predpokladu, že identity nie sú stabilné a jednoznačne neurčujú, kým sme. (...) Navrhuje, aby sme zámerne, rôznymi a nepredvídateľnými spôsobmi spochybňovali chápanie nemennej identity“ (Gauntlett 2008). Ak sa takto definuje teória, ktorá queer skúma, čo je potom queer? Je to nestabilná identita? Dá sa stotožniť s konkrétnymi osobami alebo aspoň s niektorými ich vlastnosťami? Mohla by označovať sociálnu a politickú organizáciu takýchto identít či osôb? A keďže sa queer spája aj so slovom teória (a queer teória má svoje miesto v tejto publikácii, ktorej úmyslom je podať prehľad o dôležitých témach a prístupoch v odbore rodových štúdií), je to vari kategória podobná kategórii rodu, podobne ako v označení akademickej disciplíny „rodové štúdiá“? V tomto texte ponúkam niekoľko prístupov k tomu, čo je queer, a tiež k teórii, ktorá sa tým, čo je queer, zaoberá. Predovšetkým však hneď v úvode dopĺňam, že rozhodujúcim aspektom toho, čo je queer (čo však úvodná definícia nehovorí jednoznačne), je sexualita (pozri kap. 14) či spôsoby chápania a žitia (meniach sa) *sexuálnych identít*.

Vo výklade queer teórie preto začínam krátkou úvahou o problematike definovania queer. Ďalej sledujem rôzne pomenovania a chápania gejskej, lesbickej, „teplej“ a queer identity na Slovensku. Objasňujem niektoré z historicky dominantných typov sexuálnych identít, ktoré sú súčasťou Foucaultovho chápania súbežnej produkcie vedenia o sexualite a jej mocenského riadenia v kapitalistických spoločnostiach a ktoré označuje pojmom moc-vedenie. Stručne sa venujem aj problematike lokalizovanej produkcie vedenia o sexualite a kritickým výzvam, ktoré pred študentky, študentov, výskumníčky, výskumníkov stavia. Na príklade aktivistických hnutí za práva sexuálnych menšín v západnej Európe a USA predstavujem dva spôsoby budovania komunít a identít – emancipačný a etnický. Jedným z konceptuálnych východísk queer teórie je problematizovanie rodu, ktoré v práci *Trampoty s rodom* uskutoč-

nila Judith Butler (pozri kap. 3, 14). Spomenutá kniha, podľa niektorých teoretičiek a teoretikov, predstavuje založenie queer teórie. Queer však nie je len teória, ale aj politické a sociálne hnutie. V stručnosti teda objasňujem, prečo vzniklo a aké potreby „teplých“ komunít v svojej dobe napĺňalo a aké požiadavky vznášalo. Napokon sa zoberám potrebou historizácie a ekonomizácie sexuálnych identít, a to tak v kontexte podujatia rodových štúdií, ako aj queer teórie.

2. Problémy s definíciou

Každá „dobrá“ teória má vedieť zdefinovať svoje základné pojmy. Mnoho predstaviteľiek a predstaviteľov queer teórie však tvrdí, že podať definíciu queer prostredníctvom spojenia podmetu a prísudku, kde „queer je x“, je nemožné a ide proti zámerom tejto teórie. Predsa však možno čiastočne poukázať na niektoré zdroje významov toho, čo je queer – sú nimi najmä feministické teoretické diskusie o sexualite a označovanie niektorých ľudí ako queer v sociálnej praxi (v konkrétnom čase a na konkrétnych miestach).

Queer teória vzišla z diskusií o sexualite v tých smeroch feministickej teórie, ktorých prístup definoval najmä postštrukturalizmus. Ak je možné hovoriť o „vzniku“ v zmysle nie náhodného zjavenia sa, ale o vzniku ako o genealógii, slede udalostí, z ktorých sa stane identifikovateľný celok, tak „vznik“ queer teórie sa napája predovšetkým na diskusie o nestabilite subjektu vo feministickej teórii a politike. Pojem queer má označovať nestabilitu subjektu „ženy“, ktorý by mal byť pomyselným reprezentantom všetkých žien vo feministickej teórii, predovšetkým vzhľadom na sexualitu. Queer má signalizovať, že predstava automatickej heterosexuality všetkých „poriadnych“ občanok a občanov, mužov a žien, je síce v spoločnosti účinne uplatňovanou normou, ale takou normou, ktorá produkuje vlastné prekročenia. Ani „ženy“ nie sú jednoliatou kategóriou, ktorá predpokladá heterosexuálne ženy vymedzujúce sa voči jednoliatej kategórii (heterosexuálni) „muži“. Medzi tými, ktoré nazývame „ženy“, sú aj „iné“ ženy – od dominantnej kategórie „ženy“ sa niečím odlišujú, a môže to byť ich neheterosexuálna, lesbická sexualita. No aj medzi tými, ktoré nazývame „lesby“, sú aj „iné“ lesby, ktoré sa zasa odlišujú od dominantnej kategórie označujúcej lesby v tom-ktorom období, komunite, na tom-ktorom mieste sveta. Do obrazu lesby sa nemusia hodiť svojim správaním, obliekaním, femininitou, maskulinitou, sexuálnymi praktikami. Inakosť sa tak stáva akoby donekonečna sa otvárajúcou kategóriou a identitou, objavuje sa na okrajoch akejkol'vek ustálenej alebo stabilne definovanej identity. Pojem queer sa okrem iného pokúša zachytiť aj tento mechanizmus produkcie sexuálnej inakosti v jeho tak marginalizujúcich a utláčajúcich, ako aj subverzívnych a politicky produktívnych podobách.

Michael Warner predpokladá, že ako queer sa označujú konkrétni ľudia a pýta sa: „Mohol by byť každý queer? Queer naznačuje zlyhanie jednoznačného zaraďovania do kategórií. Všetci ľudia celkom určite niekedy cítia, že kategórie, ktoré zdanlivo vymedzujú ich identitu, ich svojimi obmedzeniami privádzajú do úzkych.“ (Warner

Literatúra

- ANONYMOUS QUEERS. 2004. Queers read this. I hate straights. In CARLIN, D. – DIGRAZIA, J. (ed.). *Queer cultures*. Upper Saddle River : Pearson Prentice Hall, s. 138 – 149.
- BERLANT, L. – FREEMAN, E. 1997. Queer nationality. In BERLANT, L. G. (ed.). *The queen of America goes to Washington City. Essays on sex and citizenship*. Durham : Duke University Press, s. 193 – 229.
- BUTLER, J. (1997). Against proper objects. In WEED, E. – SCHOR, N. (ed.). *Feminism meets queer theory*. Bloomington : Indiana University Press, s. 1 – 30.
- BUTLER, J. 1998. Merely Cultural? In *New Left Review*, č. 227, s. 33 – 44.
- BUTLER, J. 1999. Kritické teploušství. In *Filosofický časopis*, roč. 47, č. 5, s. 753 – 771.
- BUTLER, J. 2003. *Trampoty s rodou. Feminizmus a subverzia identity*. Bratislava : Aspekt.
- CALIFIA, P. 2004. Závisť dilda a iné falické fantázie. In CVIKOVÁ, J. – JURÁŇOVÁ, J. – DAUČÍKOVÁ, A. – KOBOVÁ, E. (ed.). *Lesby-by-by. Aspekty politiky identít*. Bratislava : Aspekt, s. 266 – 278.
- CVIKOVÁ, J. – JURÁŇOVÁ, J. – DAUČÍKOVÁ, A. – KOBOVÁ, E. (ed.). 2004. *Lesby-by-by. Aspekty politiky identít*. Bratislava : Aspekt.
- FOUCAULT, M. 1999. *Dějiny sexuality I. Vůle k vědění*. Praha : Herrmann a synové.
- FRASER, N. 1998. Heterosexism, Misrecognition and Capitalism. A Response to Judith Butler. In *New Left Review*, č. 228, s. 140 – 149.
- GAUNTLETT, D. 2008. Queer Theory. Dostupné na <http://www.theory.org.uk/ctr-que1.htm>.
- HALPERIN, D. M. 1993. Is there a history of sexuality? In ABELOVE, H. – BARALE, M. – HALPERIN, D. M. (ed.). *The lesbian and gay studies reader*. New York : Routledge, s. 416 – 431.
- HARK, S. 2004. Preteplenie práva. Paradoxy politiky práv. In CVIKOVÁ, J. – JURÁŇOVÁ, J. – DAUČÍKOVÁ, A. – KOBOVÁ, E. (ed.). *Lesby-by-by. Aspekty politiky identít*. Bratislava : Aspekt, s. 337 – 352.
- HENNESSY, R. 2000. *Profit and pleasure. Sexual identities in late capitalism*. London, New York : Routledge.
- HENNESSY, R. 2002. Reclaiming marxist feminism for a need-based sexual politics. In HOLMSTROM, N. (ed.). *The socialist feminist project. A contemporary reader in theory and politics*. New York : Monthly Review Press, s. 83 – 87.
- JAGOSE, A. 2004. Limity identity. In CVIKOVÁ, J. – JURÁŇOVÁ, J. – DAUČÍKOVÁ, A. – KOBOVÁ, E. (ed.). *Lesby-by-by. Aspekty politiky identít*. Bratislava : Aspekt, s. 353 – 366.
- JÓJÁRT, P. 2003. *Raising the rainbow over Slovakia. Lesbian women, community & activism in Slovakia – a historical perspective*. Budapest : Central European University.
- JÓJÁRT, P. 2006. Lesba, teplá, butch, dokonca aj lesbička... In CVIKOVÁ, J. – JURÁŇOVÁ, J. – KOBOVÁ, E. (ed.). *Histórie žien. Aspekty písania a čítania*. Bratislava : Aspekt, s. 175 – 189.
- JÓJÁRT, P. 2008. E-mailová komunikácia s autorkou.
- KOBOVÁ, E. 2003 – 2004. Pokusy o jej život. K tematizáciám subjektu vo feministickej filozofii. In *Aspekt*, č. 1, s. 141 – 153.
- KOBOVÁ, E. 2007. Čo je materiálne? Rod, sexuálna diferenciacia a sexualita v materialistických feminizmoch. In HECZKOVÁ, L. (ed.). *Vzťahy, jazyky, tela. Texty z 1. konferencie českých a slovenských feministických štúdií*. Praha : Fakulta humanitných vied Univerzity Karlovy, s. 298 – 310.
- KOPCSAYOVÁ, I. 2007. Gayovia vo firme? Výborne. In *SME*, 19. 5. 2007. Dostupné na <http://www.sme.sk/c/3303450/Gayovia-vo-firme-Vyborne.html>.
- KRAFFT-EBBING, R. V. 1898. *Psychopathia sexualis*. Philadelphia, London : The F. A. Davis & Co. Publishers.
- PAF. 2005. Otázka z blogu. Čo znamená slovo KVÍR. Dostupné na <http://www.altera.sk/view.php?cislocianku=2005121801>.

- POŽGAL, I. 1997. Nie som predsa kukučka... In *RAK*, roč. 2, č. 5, s. 25 – 30.
- PUAR, J. K. 2007. *Terrorist assemblages. Homonationalism in queer times*. Durham, London : Duke University Press.
- RADIKÁLNE LESBY. 2004. Žena vzťahujúca sa k žene. In CVIKOVÁ, J. – JURÁŇOVÁ, J. – DAUČÍKOVÁ, A. – KOBOVÁ, Ľ. (ed.). *Lesby-by-by. Aspekty politiky identít*. Bratislava : Aspekt, s. 21 – 28.
- RUBIN, G. 2004. O katamitoch a kráľoch. Úvahy o butch, rode a hraniciach. In CVIKOVÁ, J. – JURÁŇOVÁ, J. – DAUČÍKOVÁ, A. – KOBOVÁ, Ľ. (ed.). *Lesby-by-by. Aspekty politiky identít*. Bratislava : Aspekt, s. 409 – 428.
- RUBIN, G. – BUTLER, J. 1997. Sexual traffic. Interview. In WEED, E. – SCHOR, N. (ed.). *Feminism meets queer theory*. Bloomington : Indiana University Press, s. 31 – 67.
- Slová, slová, slová... 2004. In CVIKOVÁ, J. – JURÁŇOVÁ, J. – DAUČÍKOVÁ, A. – KOBOVÁ, Ľ. (ed.). *Lesby-by-by. Aspekty politiky identít*. Bratislava : Aspekt, s. 433 – 434.
- SULLIVAN, N. 2003. *A critical introduction to queer theory*. New York : New York University Press.
- WARNER, M. 2000. *A genealogy of queer theory*. Philadelphia : Temple University Press.
- WOLFE, M. – SOMMELLA, L. 2004. This is about people dying. The tactics of early ACT UP and Lesbian Avengers in New York City. An interview with Maxine Wolfe by Laraine Sommella. In CARLIN, D. – DIGRAZIA, J. (ed.). *Queer cultures*. Upper Saddle River : Pearson Prentice Hall, s. 149 – 177.

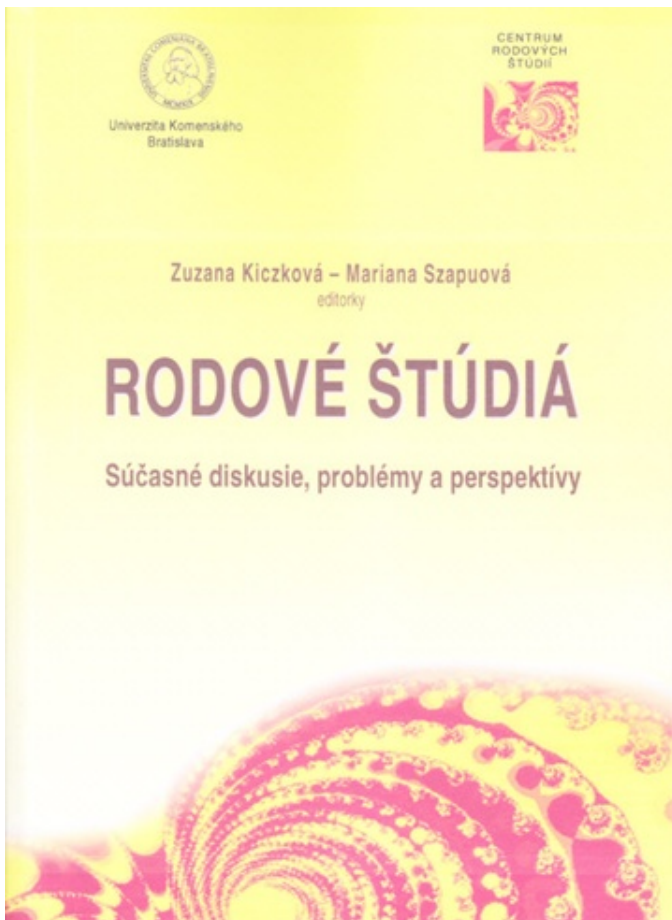
CENTRUM RODOVÝCH ŠTÚDIÍ

na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave

vydalo novú knihu

Rodové štúdiá: Súčasná diskusia, problémy a perspektívy

Editorky: ZUZANA KICZKOVÁ – MARIANA SZAPUOVÁ

ČO JE A ČO NIE JE V PORIADKU S „rodovým poriadkom“ podľa autoriek tejto publikácie? Aký postoj zaujímajú ku kľúčovým, niekedy aj kontroverzným témam, ktoré sú v centre pozornosti rodových štúdií? Aké teoretické a metodologické prístupy, aktualizované a transformované v domácom feministickom diskurze, vo svojich textoch uplatňujú? Aké diskusie, problémy a perspektívy otvára táto publikácia v oblasti rodových štúdií (aj) na Slovensku?

VYDANIE UČEBNICE RODOVÝCH ŠTÚDIÍ je výsledkom dvoch desaťročí pôsobenia *Centra rodových štúdií* v Bratislave, ktorého hlavným cieľom bolo etablovať túto oblasť ako samostatnú akademickú disciplínu. Vznik publikácie predstavuje významný míľnik na ceste k sprístupneniu rodových štúdií nielen akademickej, ale aj širšej verejnosti. Okrem toho, že je dosiaľ prvým „úvodom do problematiky“, zachytáva aj aktuálne problémy a transformácie vnútri feministických teórií.

PRÁCA MÁ INTERDISCIPLINÁRNY CHARAKTER: popri témach, ktoré tvoria „tvrdé jadro“ odboru rodových štúdií, reflektuje aj rodové aspekty domáceho spoločenského kontextu. Zámerom autoriek bolo prepojiť teoretické reflexie a analýzy s praktickými otázkami každodenného života.

AUTORSKÝ TÍM tvoria súčasné a bývalé členky *Centra rodových štúdií* na Filozofickej fakulte UK, ktoré svoje odborné a pedagogické skúsenosti získavali na celouniverzitnom kurze *Úvod do rodových štúdií*, ktorý sa na pôde Univerzity Komenského v Bratislave realizuje nepretržite od školského roku 1991/1992.

Obsah • ISBN 978-80-223-2934-7 • 512 strán • 18,70 € • Publikáciu si môžete kúpiť v kníhkupectve ACADEMIA, v sieti kamenných kníhkupectiev ARTFORUM alebo objednať v internetovom kníhkupectve ARTFORUM.

CENTRUM RODOVÝCH ŠTÚDIÍ

Filozofická fakulta Univerzity Komenského

Gondova 2, 814 99 Bratislava

Tel./fax: +421 2 5924 4146

<http://crs.fphil.uniba.sk> • genderstudies@fphil.uniba.sk